

ING Groep N.V.
T.a.v. de Raad van Bestuur en de Raad van Commissarissen
Amsterdamse Poort
Bijlmerplein 888
1102 MG Amsterdam

Kopie aan:

Ernst & Young Accountants LLP
t.a.v. de raad van bestuur
Boompjes 258
3011 XZ Rotterdam

KPMG Accountants N.V.
Laan van Langerhuize 1
1186DS Amstelveen

PER MAIL

Den Haag, 6 september 2018

Referentie: 2018 036

Betreft: VEB / ING – vragen en aanbevelingen naar aanleiding van bevindingen van het OM, d.d. 4 september 2018

Geachte dame, heren,

Met verbijstering en grote zorg heeft de Vereniging van Effectenbezitters ('VEB') kennis genomen van de ernstige tekortkomingen en onregelmatigheden afgelopen jaren bij ING Groep ('ING') - in casu de business unit ING Bank Nederland - zoals door ING en het Openbaar Ministerie (OM) dinsdag 4 september jl. publiek zijn gemaakt.

De kwalificaties die het OM gebruikt laten aan duidelijkheid weinig te wensen over. ING heeft sinds 2010 onvoldoende aandacht en prioriteit besteed aan haar wettelijk taak om financieel-economische criminaliteit tegen te gaan. ING heeft commerciële doelstellingen prioriteit gegeven en daarbij moedwillig bestaande wet- en regelgeving overtreden.

Ook blijken interne controles van ING niet deugdelijk te functioneren, waarmee gesteld kan worden dat de onderneming bij de nakoming van haar verplichtingen uit de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme ('Wwft') niet 'in control' is.

De VEB volgt ING al decennia op de voet en zoekt actief de dialoog met de onderneming, onder andere op de jaarlijkse aandeelhoudersvergaderingen. Tijdens deze bijeenkomsten hebben vertegenwoordigers van de VEB de bestuurders en commissarissen van ING alsmede controlerend accountants EY en KPMG veelvuldig en uitvoerig bevroegd over compliance, risico en kwaliteit van interne controle. De antwoorden op die vragen zijn op geen enkele manier te rijmen met de feiten die nu door het OM zijn gepubliceerd.

ING zou maatregelen getroffen hebben naar aanleiding van de bekend gemaakte onregelmatigheden. Gezien de voorgeschiedenis zult u het ons niet kwalijk nemen dat de kapitaalverschaffers van ING, waarvoor de VEB als vertegenwoordiger optreedt, geen blind vertrouwen hebben in reikwijdte en effectiviteit van die maatregelen. Daartoe roepen wij u met klem op kennis te nemen van onderstaande aanbevelingen en hier zo spoedig mogelijk invulling aan te geven.

Naast deze aanbevelingen hebben wij ook een aantal vragen, waarvan beantwoording deels bij de raad van bestuur en de raad van commissarissen van ING en deels bij de (voormalig) controlerend accountants zal liggen. Deze brief is daarom zowel aan ING gericht als aan KPMG Accountants en EY Accountants.

1. Is dit alles?

De geconstateerde onregelmatigheden hebben een directe financiële impact op ING en haar aandeelhouders vanwege de getroffen schikking en boete. Daarnaast zal ING niet eerder begrote kosten moeten maken om een duurzame oplossing te bereiken voor de geconstateerde tekortkomingen en herhaling te voorkomen. Ontegenzeggelijk heeft ook de reputatie van ING aanzienlijke schade opgelopen.

Het is nu van vitaal belang dat ING de controle over de eigen organisatie terugkrijgt. In dat kader stelt VEB u de vraag of er uit de geconstateerde onregelmatigheden nog meer consequenties te voorzien zijn, hetzij door gelijksoortige problemen bij andere bedrijfsonderdelen, hetzij door overtreding van wet- en regelgeving op het gebied van witwassen in andere jurisdicties of door overtreding van wet- en regelgeving op andere gebieden. De door het OM geconstateerde feiten en de onderhavige schikking zien tenslotte slechts enkel op ING Nederland.

Het bestuur is primair verantwoordelijk voor de gang van zaken binnen de onderneming en de beantwoording van de in deze brief opgenomen vragen. Daarnaast roepen wij de raad van commissarissen, in het bijzonder de audit committee, op om de hoogst mogelijke mate van transparantie te betrachten bij de beantwoording van bovenstaande vragen, zodat beleggers zich een juist beeld kunnen vormen van de risico's waarmee ING te kampen heeft.

2. Betere interne controle

De geconstateerde onregelmatigheden zullen moeten resulteren in verbetering van de interne controlesystemen bij ING, waaronder die van de interne audit en compliance.

Kernpunten zijn de onafhankelijkheid, kwaliteit en voldoende omvang van de interne auditdienst. Om de impact van de interne controle systemen te garanderen pleit de VEB voor een extra bestuurder in de raad van bestuur die zich bezig zal houden met governance en

compliance. De huidige problematiek heeft afdoende aangetoond dat de huidige invulling van de chief risk officer-functie onvoldoende is.

Graag verneemt VEB of u bereid bent aan dat verzoek te doen. Zo nee, waarom niet en waarom bent u van mening dat de getroffen maatregelen afdoende zijn?

3. Doorhalen variabele beloning

Zoals de VEB eerder heeft verkondigd is het aan de raad van commissarissen om in eerste instantie te oordelen over de consequenties van de geconstateerde onregelmatigheden voor ING-medewerkers in het algemeen en de raad van bestuur in het bijzonder.

De raad van bestuur heeft laten weten af te zien van een eventuele, over 2018 toe te kennen bonus. De VEB meent dat het, gezien de ernst van de situatie, passend is als de raad van commissarissen haar discretionaire bevoegdheid gebruikt om alle eerder door de raad van bestuur ontvangen voorwaardelijke, variabele beloningen terug te vorderen of door te halen.

Hieronder vallen in ieder geval de voorwaardelijk toegekende aandelenbeloningen die verstrekt zijn vanaf 2015. Ten aanzien van de heer Hamers betreft het, blijkens de jaarverslagen van ING Groep in totaal 70.043 aandelen, toegekend in de jaren 2015 tot en met 2018.

Voorts rekenen wij erop dat van enige variabele compensatie geen sprake meer kan zijn totdat ING met zekerheid kan verklaren dat de interne-controle-mechanismen op orde zijn.

Wij dringen er sterk op aan bij de raad van commissarissen het gesprek aangaat met de huidige en de voormalige controlerend accountant om de audit fee deels terug te vorderen. Het lijkt geen twijfel dat de betrokken accountants haar taak niet naar behoren heeft uitgevoerd onder ander als het gaat om de beoordeling van de staat van interne controle.

4. Vragen

Tot slot hebben heeft de VEB nog een aantal vragen die opheldering moeten verschaffen over de gang van zaken in aanloop naar publicatie van de onregelmatigheden. Indien nodig rekenen wij erop dat de geadresseerden van deze brief in samenhang zullen antwoorden:

1. Hoe is het mogelijk dat de raad van commissarissen nog maar een half jaar geleden het beloningsbeleid voor de raad van bestuur wilde wijzigen, terwijl ze op dat moment moet hebben vermoed (of geweten) dat de interne controle nog altijd ondermaats was?
2. In het persbericht ter gelegenheid van de halfjaarcijfers d.d. 2 augustus 2018 gaf ING aan dat zij niet in staat was een betrouwbare inschatting te maken van – onder andere – de verwachte omvang van de boete/schikking. Hoe is dit mogelijk, gelet op de bijzonder korte tijdspanne tussen deze halfjaarcijferpublicatie en de op 4 september jl. gesloten overeenkomst met het OM?
3. Het document ‘*Feitenrelas en beoordeling Openbaar Ministerie*’ maakt melding van – kortgezegd – structurele tekortkomingen bij ING NL bij de uitvoering van het FED-

4. CDD beleid. Hebben KPMG en/of EY bij de jaarrekeningcontroles en/of tussentijdse beoordelingswerkzaamheden signalen aangetroffen die erop wezen dat ING niet voldeed aan de in de Wwft gestelde eisen? Zo ja, welke signalen waren dat?
5. Hebben KPMG en EY naar aanleiding van deze observaties aan ING (bestuur, auditcommissie, internal audit en/of compliance) verbeterpunten aangedragen? Hoe heeft KPMG opgevolgd of ING voldoende vooruitgang boekte bij het herstellen van deze tekortkomingen? Was KPMG tevreden met de daarbij geboekte progressie?
6. In het kader van haar controlewerkzaamheden bij de jaarrekening 2017 meldt KPMG in de toelichting bij de betreffende key audit matter dat het ING management “niet in staat was om een betrouwbare inschatting te maken van de timing, omvang of bedrag van boetes en/of andere uitkomst”.

Welke vragen heeft KPMG aan ING (bestuur, auditcommissie, internal audit en compliance) gesteld met betrekking tot het proces en de inschatting van de mogelijke hoogte van de schikking/boete?

7. Heeft KPMG ING erop gewezen dat het vermelden van een bandbreedte van de redelijkerwijze te verwachten schikking/boete in het jaarverslag 2017 aanbeveling verdiende?
8. In het jaarverslag 2016 wordt voor het eerst door ING melding gemaakt van een strafrechtelijk onderzoek door de Nederlandse autoriteiten ten aanzien van klantacceptatie, witwassen en corruptie. In het kader van de jaarrekeningcontrole 2016 had KPMG deze kwestie niet expliciet opgenomen als key audit matter. Bij de jaarrekeningcontrole 2017 was deze individuele affaire wel een van de key audit matters. Om welke redenen was het dat in 2017 wel, maar in 2016 nog niet? Is deze kwestie in 2016 al besproken met de audit committee als belangrijk risico en aandachtspunt? Om welke reden is besloten deze kwestie niet als key audit matter aan te wijzen?
9. In de Algemene Vergadering 2018 van ING heeft KPMG op vragen van de VEB aangegeven de NV COS standaarden 240 en 250 in acht te hebben genomen. Welke specifieke werkzaamheden heeft KPMG bij de jaarrekeningcontrole over 2016 en 2017 verricht in het kader van deze kwestie?
10. Op welke wijze heeft KPMG ING (bestuur, auditcommissie, internal audit en compliance) precies ‘gechallenged’ over de status – en mogelijke consequenties - van zowel het interne onderzoek als het door het OM verrichte onderzoek?

Uw reactie zien wij graag tegemoet.

Hoogachtend,

P.M. Koster, directeur